

## 1148-7. tétel

**Katona József földi maradványainak exhumálása** / Bartucz Lajos

In: Katona emlékkönyv : A költő halálának százados fordulóján kiadja a kecskeméti Katona József Kör. / Szerk. Hajnóczy Iván. - Kecskemét : (Első Kecskeméti Hírlapk. és Ny Rt.), 1930. - p. 38-55.

### **Katona József földi maradványainak exhumálása.**

**Írta: Dr. Bartucz Lajos egyetemi magántanár.**

Mielőtt az exhumálási ásatás lefolyását és a vele kapcsolatos embertani vizsgálatok eredményeit ismertetném, talán nem lesz felesleges, ha előbb röviden arról is megemlékezem, miért volt szükség exhumálásra és a csontvázak antropológiai tanulmányozására. Teszem ezt annál is inkább, mert olyan hírek voltak forgalomban, mintha az ilyenmű tudományos vizsgálat a kegyeletet sértené, vagy hogy felesleges volna, minthogy a sírok helyét feliratos sírkő jelölte. Ám a feliratos sírkő magában véve teljes garanciát nyújt-e arra nézve, hogy alatta valóban a nagy költő hamvai pihennek? Nem egy eset fordult már elő, hogy a márvány emlék alatt semmit sem, vagy éppen állati csontokat találtak. S ki ne emlékeznék *Schiller* koponyájának hitelessége körül csaknem egy évszázadig folyt szenvedélyes vitákra? Pedig a nagy német költő is családi sírboltban volt eltemetve. Arról nem is beszélek, hogy sok, nem szakszerűen és kellő körültekintéssel végzett exhumálás, nem hogy a személyazonossági bizonyítékokat szaporította volna, hanem a félig meglévő hitelességet is teljesen lerombolta. Pedig az exhumálásnak és a vele kapcsolatos agnoszkalásnak éppen az a feladata, hogy egyfelől a történelem számára kétségtelen személyazonossági bizonyítékokat szolgáltatson s másfelől a meglévő történelmi adatokat kiegészítse s ezáltal az elhunvtra vonatkozó ismereteinket bővítse. Történelmi személyek exhumálása te hát nem egyszerű kiásás, vagy koporsó-áthelyezés csupán, hanem nagy körültekintést és kellő tapasztalatot kívánó, felelősségteljes történelmi ténykedés is egyuttal, melyet szakértő régész és antropológus jelenléte nélkül lebonyolítani sohasem szabad, mert különben nagyon könnyen valóban kegyeletsértő s a személyazonossági és történelmi bizonyítékokat megsemmisítő sírbolygatássá válhatik az. Míg a teljes szakszerűséggel végzett exhumálás és a vele kapcsolatos tudományos vizsgálat a történelmi bizonyítékok igazolása, helyesbítése vagy kiegészítése által nem csak a történelmi bizonyosságot növeli, hanem a személyhez fűződő kegyeletet is nagy mértékben fokozza. Lássuk már most, milyen eredményekre vezetett e szempontokból *Katona József* exhumálása.

#### **A. Az exhumálás lefolyása.**

Kecskemét város polgármesterétől nyert megbízás alapján f. év március 28-án *Dr. Szabó Kálmán* múzeumigazgató társaságában s az e célra alakított bizottság jelenlétében reggel 9 órakor kezdtük meg az exhumálási ásatást a Szentháromság-temető azon helyén, amelyet az 1861-ben emelt sírkő s téglalapra erősített vaskerítés jelölt meg *Katona József* sírjául. Megállapítván, hogy a sírhely — eltekintve a sírkőnek és vasrácsnak a munka megkönnyítése céljából előző nap történt eltávolításától — teljesen bolygatatlan, a kirendelt munkásokkal megkezdtük a vasrács téglalapja által körülzárt négyszögből a föld kihányását. Csakhamar kiderült, hogy e téglalap a földbe mélyen lenyulik s négy oldalról valóságos téglafal módjára veszi körül az 1861-ben megnagyobbított sírhelyet. Ezért az ásatást e téglafalon belül úgy folytattuk, hogy a sírhely közepe mindig 30 — 40 cm-el magasabban kiemelkedjék, majd a sír közepéről óvatosan lapáttal nyestük le a földet, hogy az esetleg ott fekvő koporsók meg ne sérüljenek. A harmadik-negyedik ásónyomtól kezdve itt-ott már koporsószegek koporsókorhadékok, majd szétszórva heverő gyermekcsontok kerültek elő a földből, ami azt bizonyította, hogy a nevezett kőfal építéskor sírokat is megbolygattak, egyben a munkálatok nagyon óvatos folytatására figyelmeztetett bennünket. 12 órakor már két méter mélyen járt az ásatás s a sírgödör közepén a sírkövet tartó téglalobozat alá benyúló 3 méter hosszú és két méter széles lazább,

barna földszíven jelezte az eredeti sírgödör helyét, melyben már szélességéből ítélve több koporsóra számíthatunk. *Milcz* szerint a költő sírjába temették később elhalt öreg szüleit, más verzió szerint viszont a költő nőtestvérét, vagy korán elhunyt testvérei egyikét-másikat temették volna ide. 12 órakor a munkát félbeszakítottuk s visszatértünk a sírt a múzeum altisztje őrizte. 2 órakor ismét megkezdvén az ásatást, a régi sírgödör körvonalai mind élesebben elváltak a környező bolygatlan talajtól s a sírgödör közepének besüppedése jelezte, hogy már közel vagyunk a koporsókhoz. Közben a sír lábvégénél egy szomszédos benyúló sír vége és belőle kimeredező csontok tűntek elő, a sír jobb oldala mellett pedig az előbbire merőleges irányban fekvő kicsiny korhadt koporsó, majd benne gyermekcsontok kerültek elő. Fekvésükből következtetve azonban már előre valószínű volt, hogy ezek nem tartoznak *Katona József* sírjához, hanem a kőfal építésekor a sírkerület megnagyobbítása által kerültek *Katona József* sírnégyszögébe s a fentebb említett szörványos csontok ezekből jutottak a talajba. Nyilvánvaló, hogy e szomszédos sírokat a kőfal építésekor megbolygatták, amit a bennük lévő mészhabarcok és kötőmelékek is bizonyítottak.

Délután három óra tájban végre, közel három méter mélyen a sírgödör közepén lévő két és fél méter hosszú és másfél méter széles laza, süppedékes, barna talajból két, hosszában egymás mellett fekvő s a sírkereszt téglaloptozata alá benyúló koporsó körvonalai bontakoztak ki. A borító földréteg óvatos lekaparása és lesöprése után kiderült, hogy bár mindkét koporsó deszkája korhadt állapotban van s a koporsók teteje a földnyomása következtében homorúan belapult, mégis mindkettő bolygatlan. Lábvegről nézve a baloldali sima, festett fenyőfakoporsó volt, a jobboldalit pedig nagy, gömbölyű fejű rézszegek díszítették. A korhadt koporsódeszkákon néhol még a festés nyomai és néhány betű halvány körvonalai látszottak. A koporsók tetejét meglehetősen nagy darabokban sikerült lefejteni s alattuk bolygatlan helyzetben két csontváz feküdt.

Előbb a baloldali koporsót bontottuk fel, melyet I-es számmal jelöltünk. Az első pillanatra megállapítható volt, hogy a koporsóban idős nő csontváza pihen. Feje fekete selyem kendővel volt bekötve s medencéjén összekulcsolt kezében olvasót tartott, melynek keresztjét és több szemét teljesen ép állapotban sikerült megmenteni. Itt-ott ruhafoszlányok is látszottak. A csontok legnagyobb része teljesen elkorhadt, csupán az alsó végtag néhány csontját sikerült épebb állapotban megmenteni. A koponyának is csak u. n. tetőrésze volt meg ép állapotban. Az agykoponya hátsó és alsó része, valamint az arckoponya az állkapoccsal együtt csak nem teljesen elkorhadt. Így is megállapítható volt azonban, hogy a kicsi állkapocsból az összes fogak életben kihullottak és a fogmeder felszívódott. E koporsó tartalmát az I-es jelzésű skatulyába helyeztük, melyet rövid jegyzőkönyv kíséretében lepecsételtünk.

A jobboldalon fekvő koporsóból közepes termetű, idősebb férfi csontváza került elő. Kinyújtott karokkal és lábakkal feküdt s nyakában szépen összekötött fekete nyakkendő találtunk. Ruhájából néhány teljesen korhadt foszlányon és szétmálló gombon kívül egyéb nem maradt meg. Annál jobb állapotban volt azonban a csontváz. A felső és alsó végtag csontjai, a medence, lapockák, bordák, csigolyák, kulcsontok csaknem teljesen ép állapotban kerültek elő. Koponyája azonban az előrehaladt korhadás következtében össze volt törve, úgy, hogy csupán a koponyatető néhány darabját és az állkapocsot sikerült épebb állapotban megmenteni. A koponya e nagyfokú sérültsége azonban nem egyedül az idősebb egyén csontjainak kisebb ellenálló képességével magyarázható, hanem azzal is, hogy egyrészt a koporsóban a fej alatt igen sok forgács volt, ami a korhadást elősegítette s másrészt a sírkövet tartó téglaloptozat alatt a föld rendkívül laza volt s abban a téglaloptozat két oldalán beszivárgó esővíz összegyűlemlett s a koporsó fejkéjét állandó nedvességben tartotta. Így történhetett azután, hogy a téglaloptozat és téglafal építésekor a koporsónak erősebben korhadt fejkéje meg is sérült, amit az is bizonyít, hogy itt téglafal töredékeket és malterdarabokat találtunk. E koporsó tartalmát az előbbihez hasonló módon, a II-es jelzésű skatulyába zártuk.

A leírt két koporsó maradványainak kitisztásakor a jobboldali csontváz fejkéjénél egy kis koporsó körvonala tűntek elő, melyben pár hónapos kis gyermek korhadt csontjai feküdtek. A koporsó is teljesen elkorhadt. Abból, hogy e kis gyermek a márvány sírkereszt téglaboltozata alatt közvetlenül az előbbi csontvázak mellett, azoknál csak valamivel mélyebben feküdt, joggal arra következtethetünk: hogy az a költő korán elhunyt kis testvéreinek egyike lehet. Ezért e koporsó tartalmát is az előbbiekhöz hasonló módon skatulyába tettük és lepecsételtük.

A sírgödör fenekét újból simára nyestetvén, azt tapasztaltuk, hogy az most már egy koporsó szélességére keskenyedik s a II. számú koporsó alatt tovább folytatódik lefelé. A süppedékes talaj viszont elárulta, hogy az újabb koporsóhoz már igen közel vagyunk. Valóban, 20 — 30 cm. vastag földréteg eltávolítása után, közvetlenül a jobb oldalon fekvő idősebb férfi csontváza alatt, az előbbihez hasonló nagy, de díszesebb koporsó körvonala tűntek elő. Ez is nagy, gömbölyű fejű részsögekkel volt kiverve s több helyen jól lehetett látni a díszítés mintáját, sőt a koporsófelírat néhány betűjét is. A koporsó teteje itt nem volt annyira behorpadva, mint az előbbi kettőnél, s jobb állapotban is maradt meg, úgy, hogy körülbelül egy méter nagyságú darabokat sikerült belőle megmenteni. E koporsóban, meglehetősen jó állapotban megmaradt selyem szemfedővel letakarva, fiatalabb férfi csontváza feküdt, kinyújtott lábakkal és kissé a medencére hajló kezekkel. Altestén meglepően jó állapotban lévő, vastag, zöld posztónadrág volt, melyből a lábszár csontjait úgy kellett hosszában kihúzni. A nadrág gombjai hasonló anyaggal voltak bevonva. Felső testét sárgás színű, atlaszszzerű vékony ruha — talán nyári atilla — takarta, melynek ujjai szintén jó állapotban maradtak meg, nyakát pedig csomóra kötött fekete selyem nyakkendő övezte. Úgy a koponya, mint a bordák, csigolyák, medence és a hosszúcsontok teljesen jó megtartási állapotban feküdtek. A végtagcsontok nagysága s az állkapocsban a fogak teljes száma és alig kopott rágófelület e rögtön elárulta, hogy a középnél magasabb termetű, fiatal férfi csontvázával dolgunk. E koporsó tartalma rövid jegyzőkönyv kíséretében a III. számú skatulyába került, melyet az előbbiekhöz hasonló módon lepecsételtünk. A sírgödör fenekét simára nyestetvén, előtűnt a bolygatatlan sárga föld, jelölve annak, hogy a sírba több temetkezés nem történt.

A koporsóknak és csontvázaknak vázolt helyzetéből és szembetűnőbb antropológiai jellegeiből, nevezetesen, hogy felül egymás mellett idősebb nő és férfi, alul pedig díszesebben eltemetett fiatalabb férfi csontváza feküdt, már ott a helyszínén megállapíthattuk, hogy a legelső, tehát legrégebben eltemetett koporsóban csakis a költő, *Katona József*, pihenhet, a felette egymás mellett talált két koporsóban pedig később elhalt és odatemetett szülei: *id. Katona József* és *Borbók Ilona* földi maradványai nyugodhatnak. Mindez szószerint megegyezik *Miletz-nek* a költő bátyjától, *Katona Sándortól* nyert hiteles értesülésével. Ugyancsak igaznak bizonyult *Miletz-nek* az a tudósítása, hogy „*Katona Sándor* . . . édes anyja *Borbók Ilona* temetésekor, midőn a családi sírt kiásták, felnyitatták a költő bátyja koporsóját és a ruházatját . . . majdnem egészen találta.” Az ásatás folyamán azt is megállapíthattuk, hogy a költő sírja eredetileg keskeny, egyes sír volt, melyet két ízben szélesítettek. ki: először, amikor szüleit melléje temették s másodsor, amidőn a márvány sírkeresztet tartó téglaboltozatot s a vasrács alapzatául szolgáló kőfalat építették.

Az exhumálási ásatás munkáját ily módon este 6 órakor eredménnyesen befejezve, a csontvázakat tartalmazó lepecsételt skatulyákat a városi muzeumba szállítottuk, ahol a következő napokon, március 29-én és 30-án a csontvázak antropológiai vizsgálatát, mérését és fényképezését végeztem. A csontvázak tudományos vizsgálata az exhumálási ásatás alkalmával tett megállapításainkat — amint az alábbiakból ki fog derülni — teljes mértékben igazolta s így minden kétséget kizáróan megállapított, hogy a legelső III. számú koporsóban a költő, *Katona József*, míg a két felső I.-s II. számú koporsókban a költő szülei: *Borbók Ilona* és *id. Katona József* csontjai pihentek. A csontvázak április 1-én és 2-án a bizottság jelenlétében selyempapirosba csomagolva az e célra készül új koporsókba tétettek és a koporsók temetésre készen hitelesen lezárattak. Lássuk most röviden az egyes csontvázak személyazonossági bizonyítékait és fontosabb antropológiai jellegeit.

## B. A csontvázak tudományos vizsgálatának eredményei,

I. számú csontváz. Id, Katona J ó zsefné, sz ül . Borbók Ilona:

A két felső csontváz közül a legelőször kivett baloldali — mint láttuk — már a fején lévő fekete kendő és a csontok, állkapocs, fogak megtartása alapján is idősebb nőre vallott. Ezt teljesen kétségtelenné tette azután a csontváz tüzetesebb antropológiai vizsgálata. A csontok ugyanis általában igen kicsinyek, könnyűek, vékonyak, izomtapadási helyeik mérsékelten fejlettek. Különösen szembetűnő a térdkalács-csontok, csigolyák, kéz- és lábtőcsontok kicsinysége. De a koponya kicsinysége, simasága, körvonalának alakja, homlokának domborúsága, fejlett homlokdudorai, a csontos szemöldívek fejletlensége, a csecsnyúlvány kicsinysége és simasága, legfőképpen pedig a csípőcsont alakja és a szeméremcsontnak oldal felé erősen kihajló ívben való illeszkedése mind a leghatározotabban a női mivolt mellett bizonyítanak. A koponyavarratok már kivétel nélkül mind elcsontosodtak, az összes fogak az életben kihullottak, a fogmedrek felszívódtak s a csontokon több helyen aggkori felszívódás és elvékonyodás nyomai és z lehetők, ami teljes összhangzásban áll *Miletz- nek* ama tudósításával, hogy *id. Katona Józsefné, szül Borbók Ilona* 85 éves korában halt el. Agg korával magyarázható csontjainak nagyobb fokú elkorhadása is. Az izomtapadási helyeknek és nyúlványoknak nőhöz mérten elég erős fejlettségéből s főleg a felkar és alkarcsontoknak izmos voltából viszont arra következtethetünk, hogy igen dolgozó nő volt, aki bizonyára férj e takácsmesterségében is tevékeny részt vett, amit különösen a könyökizület közelében lévő izomtapadási helyek viszonylagos fejlettsége igazol. Koponyája rövid, széles, elég magas. Arca igen alacsony, orra kicsi, rövid, igen homorú orrháttal. Vékonyszálú, gesztenyeszínű haja elég jó állapotban maradt meg s bár ősz hajszálak már láthatók benne, de még ne m volt teljesen ősz, amikor meghalt. Csontjai a három felnőtt csontváz közül a legsötétebb színűek, ami nemcsak a nagyobb korhadást, de azt is bizonyítja, hogy ő kerül t legkésőbb a sírba. Életbeli testmagassága a hosszúcsontok méretei alapján 150 cm-re tehető, ami körülbelül 170 cm-es férfitermetnek felel meg. Kétségtelen tehát, hogy az átlagosnál magasabb termetű nő volt, már egészen a magas termet alsó határán állott.

II. számú csontváz, Id. Katona József:

Már fentebb jeleztük, hogy a két felső csontváz közül a jobboldali már a sírban idősebb, izmos férfi csontvázának látszott. A behatóbb antropológiai vizsgálat ezt nemcsak teljes mértékben igazolta, hanem egyéb személyazonossági bizonyítékokat is szolgáltatott.

*Neme.* A koponya nagysága, a koponya csontok vastagsága, a nagy fogak, az állkapocs masszív, vastag volta, a csigolyák, bordák, kéz- és lábtőcsontok fejlettsége, a hosszúcsontok súlyos volta, izomtapadási helyeiknek és nyúlványaiknak erős fejlettsége, legfőképpen a medence és keresztcsont alakja és a szeméremcsontoknak hegyes szögben való illeszkedése kétségtelenné teszi, hogy erős, izmos férfi csontvázával van dolgunk.

*Életkora.* A koponya varratai belülről már mind elcsontosodtak, kívülről azonban az elcsontosodás még nem teljes. A koponyatető hátsó részén a nyilvarrat mentén aggkori belapulás látható. A felső fogsor valamennyi foga, az alsóból pedig az összes nagy zápfogak életben kihullottak és a fogmeder felszívódott. Az állkapocsban a metsző-, szem- és kis zápfogak ugyan még bent vannak, de ezek is legnagyobbbrészt odvasak s annyira kopottak, hogy a rágófelületről a zománc teljesen hiányzik s a fogkorona eredeti magasságának felére csökkent. E jelenségek alapján megállapítható, hogy a csontváz tulajdonosa hetvenedik életévét túlhaladta már.

*Testmagasság.* A csigolyák nagyságából és jó állapotban meg maradt hosszúcsontjainak méreteiből számítva életbeli testmagassága 166 cm-re tehető. *I d. Katona József* tehát a közepesnél csak valamivel

magasabb, de erős izomzatú lapockájának, kulcs csontjának és bordáinak fejlettségéből, nagyságából következtetve igen széles vállú férfi volt.

Agykoponyájának megmaradt darabjai nagy, széles koponyára vallanak. Arckoponyája sajnos csaknem teljesen elkorhadt, erős, magas, vaskos állkapcsa azonban fejlett, magas, széles, u. n. kaukázusi rasszjellegű arcra vall. Hajából alig maradt meg valami, amiből arra következtethetünk, hogy halálakor rövid s talán teljesen ősz haja volt. Mellszőrei azonban elég ép állapotban megmaradtak, úgyszintén az elcsontosodott paizs-, kanna- és gyűrűsporocogók, valamint erős nagy körmei is. A nevezett gégeporocogók, valamint a szegycsont kardnyulványának elcsontosodása és a szegycsont testéhez való forradása szintén aggkori jelenség.

*Id. Katona József* csontvázának különös érdekessége a bordák rendkívül lapos, széles, fejlett volta, a lapockák nagysága, izmossága, az alsó és felső oldalsó lapockacsúcsnak szokatlan szélessége, a felkarcsontok, de még inkább az alkarcsontok könyökizület körüli izomtapadási helyeinek, léceinek szinte abnormis fejlettsége. Így pl. a singcsont könyöknyulványán (olecranon) még külön kampószerű kis nyulvány van s az orsócsont érdekessége fél cm. magas éles tarajt alkot. De igen erősen fejlettek a combcsont izomtapadási helyei s a csont teste sagittal irányban erősen görbült, úgy, hogy ülő helyzetben a combcsont felül erősen domború, alul pedig homorú görbületet alkot. Mindez a takácmesterséggel kapcsolatos állandó egyforma karhajlítások és lábmozgások eredménye, s így *id. Katona Józsefnek* a takácmesterségből folyó speciális személyazonossági bélyege. Ezzel függ össze az is, hogy jobb karja jóval fejlettebb s főleg hosszabb, mint a bal.

### III. számú csontváz. Ifj. Katona József, a költő.

Már az exhumálási ásatás alkalmával megállapítottuk, hogy *Katona József* sírjában elhelyezett koporsók közül csakis a legelső, tehát legrégebben odahelyezett s egyben legdíszesebb koporsóban kell lennie a költő földi maradványainak. E koporsóban valóban középnél magasabb termetű fiatalabb férfi csontvázat találtuk s az elhelyezés és életkor mellett a díszesebb ruházat is *ifj. Katona József*re vallott. Lássuk most e III-as számmal jelölt csontváz tüzetesebb antropológiai vizsgálatának fontosabb eredményeit.

*Neme.* A koponya nagysága, körvonalának alakja, a nyak szirtgumó fejlettsége, a nyakszirttáj érdekessége, a fogak nagysága, a hosszúcsontok súlya, izomtapadási helyeinek fejlettsége és érdekessége, a csigolyák, kéz- és lábtőcsontok nagysága, legfőképpen pedig a medence alakja és a szeméremcsont bevágásának keskenysége kétségtelenné teszi, hogy férfi csontvázról van dolgunk.

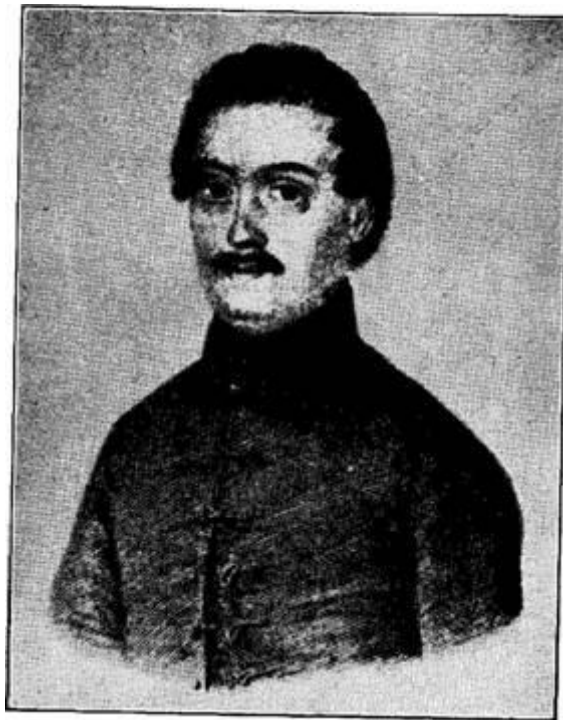
*Életkora.* Az összes koponya varratok nyitva vannak még csupán a nyilvarrat hátsó harmadában és a lambdavarat két ágában mutatkozik kezdődő elcsontosodás. Az állkapocsban az összes fogak bent vannak még s egyedül a baloldali első nagyzápfogon látszik kezdődő odvasodás. A felső fogsorban valamivel rosszabbak a fogak, amennyiben a kiszápfogak már korábban kihullottak s fogmedreik felszívódtak, ezenkívül a jobboldali harmadik nagy-zápfog is előrehaladott odvasodásban van. A fogak rágófelülete ellenben gyengén kopott s a nagyzápfogoknak erősebben lekoptatott gumóin is megvan még a zománcreteg. Mind eme jelenségek a 40-ik életév körüli korra vallanak, ami megegyezik a költő ismeretes életkorával. Ifj. *Katona József* ugyanis 39-ik életévében halt meg.

Az elkorhadt lágyrészek a csontokra sok helyen vastagon reászáradtak, szinte mumifikálódtak, miáltal több, nem remélt, igen értékes személyazonossági bizonyítékhoz jutottunk. Így pl. a koponyát egyenletesen sűrű, hátul s főleg a halántékon széjjel álló merev fürtökbe csavarodó, hosszú, vastagszálú, gesztenyebarna haj borította, amelyet az összeszáradt bőr még egészben összetartott. A haj eredeti színe csak azokon a helyeken fakult világosabbra, ahol a rothadás nagyobb fokú volt. A hosszabb hajszálak elérik a 13 cm-t is. A költőnek tehát halálakor vastagszálú, bozontos, nagy haja volt,

fiatalabb korában azonban bizonyára rövidebbre vágva hordta s így szószerint igaznak bizonyult Déryné naplójában a költőre vonatkozó ama megjegyzés, hogy „gesztenye-szín volt a haja, de az mindig úgy állt, mint a szeg.” Vastagszálú . nagy bozontos hajjal ábrázolja *Katona Józsefet* az a kép is, amelyet *Vahot Imre* közölt, s amely egyéb bizonyítékok alapján is a leghitelesebbnek látszik. Elég jó állapotban megmaradt a költő szemöldöke és bajusza is, az állkapocsra reászáradt bőrben pedig jól látszottak a leberetvált szakállszőrok. Szemöldöke vékony s alacsonyán, vízszintesen fekvő, bajusza kicsi és elég ritka. Mindez ismét a *Vahot-féle* kép hitelessége mellett szól. A csontokat a rothadó lágyrészek és a vér festékanyaga sötét vörös barnára festette, a nagyobb korhadás helyein, így a koponya alapján azonban feketébe megy át a csont színe.

*Testmagassága.* A gerincoszlop nagysága és a hosszúcsonatok méretei alapján számítva *ifj. Katona József* életbeli testmagassága 170 cm. volt, vagyis a magas termet alsó határán állott. Karjai az átlagosnál valamivel rövidebbek, combcsontja és alszárcsontjai ellenben az átlagosnál hosszabbak. Általában végtagscsontjai karcsúbbak s nem oly izmosak, mint édes apjéé. Kulcsontjának, lapockájának, szegycsontjának és bordáinak közepes nagysága nem vall széles vállakra s mellkasa sem fejlettebb a közepesnél. Mindez, figyelembe vévén mérsékeltén magas termetét is, azt bizonyítja, hogy kissé megnyúlt, karcsú alakja volt. Ilyennek ismerte a költőt *Déryné* is, aki naplójában azt írja róla, hogy „alakja elég csinos volt, sugár termettel.”

Csontjainak vékonysága, az izomtapsadási helyeknek férfihez mérten gyenge fejlettsége s orsócsontjának abnormis görbülete arról tanúskodnak, hogy csontjai már gyermekkorában gyengén fejlődtek s nem annyira virgonc és sokat játszó, tornázó, mint inkább csendesén üldögélő, gyenge gyermek volt. Teljes összhangzásban áll ezzel *Miletz-nék* a család tagjairól nyert amaz értesülése, hogy 10 éves kora körül atyja Pestre vitte, de csak egy évig maradt ott, mert „a sokat betegeskedő, elmélázó, érzékeny természetű és nagyon anyás gyermeket szülői féltvén, hazavitték és a másodiktól kezdve a hatodik latin osztályig otthon, Kecskeméten tanult.”



IFJ. KATONA JÓZSEF LEGRÉGIBB KÉPMÁSA  
(Vahot Imre : Magyar Thalia. Pest, 1853.)

Koponyája nagy, magas, rövid s főleg hátul igen széles. Úrtartalma 1650 köbc centiméter, ami 1567 gr. agyvelősúlynak felel meg. Kétségtelen tehát, hogy *Katona József* koponyájának kapacitása, valamint agyvelejének súlya és nagysága tetemesen felülmulta az európai férfiátlagot (1500 köbcm. kapacitás és 1 350 gr. agyvelő) és közvetlen szomatikus magyarázatát adja a nagy költő valóban kiváló szellemi képességeinek. Különben a koponyában még bent volt az egyvelőnek galambtojás nagyságra összezsugorodott korhadéka. Bizonyára az sem véletlen, hogy agykoponyájának hátsó fele aránytalanul fejlettebb, mint az első, s talán némi kapcsolatba hozható a nagy költőnek túltengő, szenzibilis idegéletével s tragikus életének több, eddig meg nem magyarázott, jelenségével. Minden esetre nagyon tanúságos lett volna, ha a költő agyvelejéről, illetve koponyájának belső reliefjéről gipszöntvényt készíthettünk volna.

Homloka elől keskeny, közép magas, de elég domború, hátrafelé pedig hirtelen szélesedő. Csontos szemöldívei gyengén fejlettek és alacsonyan foglalnak helyet. A koponyatető elég lapos, közepe táján gyenge homorulattal, majd hátrafelé mérsékelten emelkedik s azután hirtelen kanyarulattal megy át a lapos nyakszirthe. Általában a költő koponyájának meglehetősen gyermekies alakja van s oldalról nézve agykoponyája feltűnően nagy az arckoponyához képest. Homlokdudorai igen közel fekszenek egymáshoz s a homlokcsont jobb oldali felén 15—20 serét nagyságú sekély bemélyedés látható a csont felszínén. Annak megállapítása, hogy ezen apró bemélyedések kóros eredetűek-e, avagy a korhadás következményei, tüzetesebb s főleg mikroszkópiai vizsgálatra lett volna szükség. Férfi volta dacára az agykoponyának bizonyos gracilis, kissé nőies jellege van.

*Ifj. Katona József koponyája*



*szemben*



*féloldalt*



*oldalt*

Arckoponyája kicsi, alacsony, széles. Feltűnő a szemüregek kicsinysége s a szemgödrök közötti orrgyökrészlet szélessége. Az orrgyök különben lapos, az orrhát rövid, erősen homorú. Az orrüreg és orrnyílás igen alacsony s elég széles. Orrsövénye balra görbült. Kétségtelen, hogy a költőnek kicsiny szemei, rövid, homorú hátú, széles cimpájú orra volt, amit a koponyára száradt lágy részekből is egészen jól megállapíthattunk. Szakasztott ilyen orra volt édesanyjának is. Ezt az orr- és arcalakot a leghívebben még a *Vahot* által közölt kép tünteti fel, bár teljesen élethűnek az sem mondható. Egészen bizonyos, hogy azok a képek, amelyek a költőt nagy szemmel és jól fejlett, egyenes hátú keskeny orral ábrázolják, teljesen képzeletiek.

Különösen szembetűnő vonása *Katona József* arcának az orr alatti fogmederrésznek alacsony volta és főleg annak rézsútos előre állása, ami a koponya profil képén igen jól látható. Az arc fogmedri részének ezt az előreállítását még jobban fokozták a kiálló nagy, széles metszőfogak, melyek a valószínűleg kissé húsos ajkakat meglehetősen előre tolták, s nevetéskor nemcsak a fogak, hanem a foghús is láthatóvá vált. A felső metszőfogak ugyan elébe nyúlnak az alsóknak, de azért az utóbbiak is igen rézsútosak s az alattuk lévő erős homorulat következtében a jól fejlett alacsony, gömbölyű áll meglehetősen előre nyúlt, vagyis u. n. tört álla volt. Fogsoríve parabola alakú s az alsó fogmedreknek úgy arci, mint szájpadrési szélén csontvastagodás észlelhető. A szájpád igen mély és a csontos szájpád közepén alacsony, keskeny szájpadi duzzanat húzódik a metszőlaktól kezdődőleg 25 mm hosszúságban hátrafelé, ami valószínűleg a már említett csontfejlődési zavarokkal kapcsolatos. Mindezek alapján kétségtelen, hogy *Katona József* arcában nem voltak markáns, férfias vonások s az antropológiai vizsgálat igazolja *Déryné* azon állítását, hogy „ arca nem volt szép”. Emellett úgy arcán, mint egész alakján bizonyos nőies lágyság ömlött el s érthetővé teszi, hogy a testiességet kereső nők között nem volt nagy szerencséje. Ez azonban *Katona Józsefben* nem feminin vonás, hanem a szellemiségnek a testiesség rovására való túlfejlődése. *Katona Józsefben*, mint emberben, nem a testi tökély, hanem a szellemi nagyság s a rendkívül finom szenzibilis idegrendszer jutott diadalra s nagyságát és érzéseit meg nem értő környezetben ez okozta lelki diszharmóniáját.

Íme tehát az antropológia vizsgálat nemcsak a személyazonosságot igazolta minden kétséget kizáróan, hanem kissé közelebb vitt bennünket a nagy költő emberi mivoltának megismeréséhez is s egyben hiteles alapot szolgáltatott arra, hogy arca és alakja az eddigieknél élethűbben megfesthető, vagy szoborban megmintázható legyen. Kecskemét városa és a nemzeti kegyelet a száz éves évforduló alkalmával azzal a biztos megnyugvással áldozhat az új díszei síremlék előtt, melyet szülővárosa emelt nagy szülöttének, hogy alatta valóban a nagy költő hitelesen agnoszkált hamvai pihennek.

Ám *Katona József* nemcsak Kecskemété, hanem az egész magyar nemzeté! Ezért legyen szabad szakvéleményemet azzal az óhajtással befejeznem, vajha mielőbb eljönne az az idő, amikor nemcsak Kecskeméten, hanem az ország székesfővárosában is méltó szobor fogja hirdetni országnak-világnak *Katona József* nagy szellemét s benne a magyar lángelme nagy dicsőségét.

Itt helyesbítjük Miletz János (*Katona József* családja, élete és ismeretlen munkái 12., 16., 27. 1.) adatait a költő szüleinek életkoráról, a helybeli rk. egyház anyakönyvei nyomán:

Id. *Katona József*et keresztelték 1769 december 11-én, eskették Borbok Ilonával 1789 január 11-én, temették 1844. - október 13-án, tehát 75 évet élt.

Borbok Ilona (Erzsébet). Keresztelték 1770 szeptember 23-án, temették 1848 november 21-én; tehát halálakor 78 éves volt.

*Szerk*